

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 12 (14)
2025**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 12-son 2025 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

12

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2025

MUNDARIJA

Юлдашев Ш.Г. Редкоземельные металлы в новой геоэкономике: глобальные стратегии и приоритеты развития республики Узбекистан.....	7
Tursunov A.M. Совершенствование экономических механизмов функционирования отрасли.	18
Umurzakova Z.S. Sanoat korxonalarida reklama faoliyati samaradorligini aniqlashning uslubiy jihatlari.....	21
Axunov M.A. Korxonalarda raqobatbardoshlikni baholash uchun tanlangan omillar.....	24
Исраилова Д.К. “Аёллар дафтари” маҳаллабай тизими - аёллар бандлиги ва фаровонлигини таъминлаш омили сифатида.....	28
Шокирова Г.М. Критерии разделения целевой аудитории в сфере цифрового маркетинга.....	33
Vaxtohonova D.N. Bank omonatlari bo‘yicha marketing strategiyalari va ularning real daromadlikka ta’siri.....	36
Xasanova X.F. Investitsilar hisobiga asoslangan xolatda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari tashkil etish tartibi.....	41
Бегимова Д.К. Разработка отраслевых стратегий в Узбекистане.....	45
Mirzayev B.S. CBDC joriy etilishining moliyaviy barqarorlikka ta’siri: imkoniyatlar va xatarlar....	50
Mirzarahimova A.A. Raqamli texnologiyalar asosida sanoat korxonalarida samaradorlikni oshirish yo‘nalishlari.....	53
Азимов О.Т. Ҳалол молиялаштириш инструменти сифатида мурабаха: анъанавий кредит билан қиёсий таҳлил.....	56
Халмирзаев А.А. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги ихтисослашувини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари.....	62
Шоабдурахимова М.М. Повышение производственной эффективности на предприятиях электронной промышленности на примере Artel Electronics (Узбекистан).....	68
Xolmuratov O.T. Futbol maktablarimiz rivojlanishida xorij mamlakatlari menejmenti va marketingi tajribasi.....	72
Yarashev M.O., Nabieva S.A. Aksiyadorlik jamiyatlarini asosiy va moliyaviy faoliyati samaradorligini oshirish yo‘llari.....	76
Кабилова К. Тадбиркорлик соҳасида коррупциянинг олдини олиш амалиётининг бугунги ҳолати таҳлили.....	80
Махмудова С. Бюджет соҳасини коррупциядан ҳимоя қилишнинг иқтисодий ва ҳуқуқий чоралари.....	85
Захидова Ш.Ш. Университет барқарорлигини таъминлашда унинг фаолиятини халқаро стандартларга мос келадиган тартибда такомиллаштириш.....	89
Saidaxmedov N.X. Raqamli texnologiyalar asosida engil sanoat korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish mexanizmlari.....	97
Усманова С.С. Влияние государственной поддержки и регулирование на развитие инноваций на промышленных предприятиях.....	100
Madrahimov U.A. Iqtisodiy o‘shish va kapitaldan samarali foydalanishni optimallashtirish yo‘nalishlari.....	104
Джалилов Д.А. Капиталнинг ялпи ички маҳсулотдаги улушини баҳолаш.....	108
Султанова Л.Ш. Абсорбционная способность как медиатор трансформационного экономического роста: теоретические основы.....	111
Mahmudov Sh.N. Location and development of industrial sectors in the regions.....	115
Ustadjalilov D.R. O‘zbekistonda klasterlarni rivojlantirishning institutsional asoslari transformatsiyasi: direktiv modeldan bozor tamoyillariga.....	119
Гайбуллаев Ф. Олий таълимда коррупцияга ўрин бўлмаслиги керак!.....	125
Abdurazakova F.D., Normurodov X.E. Aholi moliyaviy savodxonligi va moliyaviy madaniyati o‘rtasidagi oshirish imkoniyatlarini baholash.....	129
Muxtarov M.M. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida sanoat klasterlarini shakllantirish modellari: O‘zbekiston uchun istiqbollar.....	136
Ro‘zmatov B.Z., Shodiyeva N.H. Turistik infratuzilmani rivojlantirish bo‘yicha xalqaro tajriba va uning taqqoslovchi tahlili.....	140

Rahmatova N.A., Mustafayeva H. O‘zbekistonda pensiya ta‘minoti tizimining muammolari va hal etish yo‘llari.....	147
Ахмедов Х. Тинчлик ва хавфсизлик — барқарорлик, иқтисодий ўсиш ва фаровонлик гарови.	154
Boboyev A.Ch. Qishloq xo‘jaligida ishlab chiqarishni barqaror rivojlantirish yo‘nalishlari.....	159
Исраилов З.А. Яшил иқтисодиёт технологиялари: халқаро тажриба ва қиёсий таҳлил.....	165
Ikromov A.Sh. Mahalliy korxonalarda mahsulot raqobatbardoshligini boshqarish amaliyotining o‘ziga xos xususiyatlari.....	169
Ҳалмирзаев А.А., Қодиров Б.Ш. Ёшлар бандлигини таъминлашнинг хорижий тажрибалари.....	175
Elmurodov Sh.Sh. A framework for integrating fiscal risks into the assessment of regional financial security.....	183
Axmadjonov S.S. Tadbirkorlik va biznesni qo‘llab – quvvatlashni baholash mezonlari.....	188
Sabirova Z.U. Sanoat va sanoat korxonalarining raqamli transformatsiyasi jarayonlarini tahlil qilishga uslubiy yondashuv.....	192
Pardayev T.N., Alimuxamedov Sh.R. Chetdan olib kelinayotgan tovarlarning bojxona qiymatini aniqlashni takomillashtirishning ayrim masalalari.....	197
Кадыров А., Исхаков А.К., Турсунова Н.Х. Реализация механизма стратегического управления акционерного общества «Узавтосаноат» на основе прогнозирования его развития.....	203
Zoxidov T.M. Moliyaviy hisobotni buxgalteriya hisobining milliy standartlaridan (BHMS) moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga (MHXS) o‘tkazishning muammolari va yechimlari.....	211
Nabiyeva N.M. Turizm xizmatlari bozorida hududiy destinatsiyalar samaradorligini o‘rganish.....	216
Sharofiddinov Sh.U. Xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarda mhxs asosida tuzilgan moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobotni axborot manbai sifatidagi afzalliklari.....	221
Nurmatov Z.Sh. O‘zbekiston respublikasida moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarini (MHXS) joriy etishning iqtisodiy ahamiyati va amaliy dolzarbligi.....	225
Содиқов А.М., Зокиров С.С. Саноатни модернизациялаш ва диверсификациялашнинг янги стратегияси.....	230
Narmanov U., Ikromova S. Fond bozorlariga xorijiy investorlarni jalb qilishni rag‘batlantirish yo‘nalishlari.....	238
Qutbiddinov A.B. Samarali faoliyat imkoniyatlarini amalga oshirishda boshqaruv xodimlari qobiliyatlaridan foydalanish darajasi va uni oshirish imkoniyatlari.....	241
Qayumova Sh.S. Mahalliy xomashyo bazasiga ega sanoat korxonalarida investitsiya samaradorligini belgilovchi omillar va ularni oshirishning vertikal integratsiya asosidagi optimallashtirilgan modeli.....	246
Turebekov A.A. Ishlab chiqarish xarajatlarining iqtisodiy sifatining tahlili.....	252
Kurbanova M.N., Azizov A.A. Qadimgi klassik iqtisodiy maktablarning shakllanishi va ularning zamonaviy iqtisodiyot rivojlanishiga ta‘siri.....	255
Samadova G.S. O‘zbekiston iqtisodiyotida tarkibiy o‘zgarishlarning iqtisodiy o‘shishga ta‘siri.....	259
Абдуллаева Р. Инклюзив тадбиркорликнинг моҳияти ва хориж тажрибаси.....	264
To‘uchiyeva B.V. Oziq-ovqat sanoati korxonalarini barqarorligini ta‘minlashda strategik boshqarishning dolzarbligi.....	268
Amnah Saeed J Alhindi The role of financial resources in ensuring corporate financial stability.....	272
Fayziyev O.R. O‘zbekistonda baliqchilik klasterlarini moliyalashtirishning hududiy va tarmoq xususiyatlari.....	276
Алимов Р.А., Султанова Л.Ш. Абсорбционная способность и искусственный интеллект: многоуровневая модель и фигура нового интеллектуала.....	280
Teshayev Z.J., Muxitdnov Sh.X. Logistika xizmat ko‘rsatish korxonalarini resurslaridan foydalanishning hududiy iqtisodiy rivojlanishiga ta‘siri.....	284
Xaydarov X.U., Raxmonov D.R. 1907-yilgi moliyaviy inqiroz: sabablari, kechishi va jahon moliya tizimiga ta‘siri.....	288
Солижонов М.А. Ўзбекистон монетар сиёсатининг савдо балансига таъсирини баҳолаш....	292
Rejapov X.X. Davlat xarajatlarining samaradorligini baholash mexanizmlari.....	297

1907-YILGI MOLIYAVIY INQIROZ: SABABLARI, KECHISHI VA JAHON MOLIYA TIZIMIGA TA’SIRI

ФИНАНСОВЫЙ КРИЗИС 1907 ГОДА: ПРИЧИНЫ, ХОД РАЗВИТИЯ И ВЛИЯНИЕ НА МИРОВУЮ ФИНАНСОВУЮ СИСТЕМУ

THE FINANCIAL CRISIS OF 1907: CAUSES, DEVELOPMENT, AND IMPACT ON THE GLOBAL FINANCIAL SYSTEM

Xaydarov X.U. FarDU dots.nti, i.f.n.
Raxmonov D.R. FarDU 2-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada 1907-yilgi moliyaviy inqiroz zamonaviy moliyaviy inqirozlar nazariyasi nuqtayi nazaridan chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda mazkur inqirozning kelib chiqish sabablari, rivojlanish mexanizmi hamda jahon moliya tizimi evolyutsiyasiga ko‘rsatgan institutsional va tizimli ta’siri kompleks yondashuv asosida o‘rganiladi. Maqolada 1907-yilgi inqiroz faqat tarixiy hodisa sifatida emas, balki moliyaviy bozorlar barqarorligi, likvidlik muammosi va ishonch inqirozi kabi fundamental iqtisodiy tushunchalarning shakllanishida hal qiluvchi bosqich sifatida qaraladi. Tadqiqot jarayonida moliyaviy tizimda markaziy bank instituti mavjud emasligi, banklararo muvofiqlashuv mexanizmlarining zaifligi hamda moliyaviy vositachilar faoliyatidagi tartibga solish yetishmasligi inqirozning asosiy sabablari sifatida ilmiy jihatdan asoslanadi. Maqolada 1907-yilgi moliyaviy inqirozning kechishi bosqichma-bosqich tahlil qilinib, moliyaviy bozorlarda ishonchning yo‘qolishi qanday qilib tizimli xavfga aylangani ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: 1907-yilgi moliyaviy inqiroz; bank vahimasi; tizimli risk; likvidlik muammosi; ishonch inqirozi; moliyaviy vositachilar; banklararo muvofiqlashuv; institutsional omillar; moliyaviy bozorlarni tartibga solish; jahon moliya tizimi evolyutsiyasi.

В данной научной статье финансовый кризис 1907 года подвергается углублённому анализу с позиций современной теории финансовых кризисов. В рамках исследования комплексно рассматриваются причины возникновения данного кризиса, механизмы его развития, а также его институциональное и системное воздействие на эволюцию мировой финансовой системы. Кризис 1907 года интерпретируется не только как историческое событие, но и как ключевой этап в формировании фундаментальных экономических категорий, таких как стабильность финансовых рынков, проблемы ликвидности и кризис доверия. В ходе исследования научно обосновывается, что отсутствие института центрального банка в финансовой системе, слабость механизмов межбанковской координации, а также недостаточность регулирования деятельности финансовых посредников выступили основными причинами кризиса. В статье поэтапно анализируется ход развития финансового кризиса 1907 года и раскрывается механизм трансформации утраты доверия на финансовых рынках в системный риск.

Ключевые слова: Финансовый кризис 1907 года; банковская паника; системный риск; ликвидность; кризис доверия; финансовые посредники; межбанковская координация; институциональные факторы; регулирование финансовых рынков; эволюция финансовой системы.

This scholarly article provides an in-depth analysis of the financial crisis of 1907 from the perspective of modern financial crisis theory. The study adopts a comprehensive approach to examining the causes of the crisis, the mechanisms underlying its development, and its institutional and systemic impact on the evolution of the global financial system. The 1907 crisis is interpreted not

merely as a historical event, but as a critical stage in the formation of fundamental economic concepts such as financial market stability, liquidity constraints, and crises of confidence. The research demonstrates that the absence of a central banking institution within the financial system, the weakness of interbank coordination mechanisms, and insufficient regulation of financial intermediaries constituted the primary causes of the crisis. The article further provides a step-by-step analysis of the progression of the 1907 financial crisis, elucidating how the erosion of confidence in financial markets evolved into a systemic risk.

Keywords: Financial Crisis of 1907; banking panic; systemic risk; liquidity constraints; crisis of confidence; financial intermediaries; interbank coordination; institutional factors; financial market regulation; evolution of the financial system.

Moliyaviy inqirozlar iqtisodiy tizimlarning ichki beqarorliklarini ochib beruvchi, ko‘p qirrali va murakkab jarayon sifatida iqtisodiy nazariyada alohida o‘rin egallaydi. Ular faqat mahalliy iqtisodiy muammolar bilan bog‘liq hodisalar emas, balki global moliya tarmog‘i va institutsional tuzilmalarning uzluksizlik va barqarorligiga ham jiddiy ta‘sir ko‘rsatadi. Iqtisodiy tarixda bir qator muhim moliyaviy inqirozlar shunday tahlillar uchun asosiy ilmiy bazani tashkil qiladi. Masalan, 1873-yilgi Yevropa va AQSHdagi “Long-Devon krizisi” (Long Depression) global banklar va pul bozorlarining mustahkam bo‘lmaganligini ko‘rsatdi. 1893-yilgi AQSH bank inqirozi esa depozitchilar ishonchining nozikligini va banklararo bog‘liqlikning ahamiyatini namoyon etdi. Shu kabi tarixiy tajribalar moliyaviy bozorlarda likvidlik va ishonchning markaziy ahamiyatga ega ekanini isbotladi. Ayniqsa, 1907-yilgi moliyaviy inqiroz zamonaviy moliyaviy inqirozlar nazariyasi nuqtayi nazaridan katta ahamiyatga ega bo‘ldi. Ushbu inqiroz nafaqat tarixiy hodisa sifatida, balki moliyaviy bozorlar barqarorligi, likvidlik muammosi va ishonch inqirozi kabi fundamental iqtisodiy tushunchalarning shakllanishida muhim bosqich sifatida qaraladi. Bu jarayon moliyaviy institutlar va bozor ishtirokchilari o‘rtasida ishonchning qanchalik muhimligini, likvidlik tanqisligi va moliyaviy shoklar tizimda qanday tarqalishini aniq namoyon qildi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy jihatdan asoslanadiki, 1907-yilgi inqirozning asosiy sabablari sifatida moliyaviy tizimda markaziy bank instituti mavjud emasligi, banklararo muvofiqlashuv mexanizmlarining zaifligi, likvidlikni boshqarishning cheklanganligi va moliyaviy vositachilar faoliyatida tartibga solish yetishmasligi ko‘rsatilishi mumkin. Ushbu sharoitda moliyaviy vositachilar, ayniqsa trust kompaniyalari, yuqori riskli operatsiyalarga jalb qilingan bo‘lib, qisqa muddatli likvid aktivlari cheklangan edi. Bu esa moliyaviy bozorlarda ishonchning tez pasayishi va bank vahimasining kengayishi uchun qulay zamin yaratdi. 1907-yilgi inqiroz shuningdek moliyaviy bozorlarda axborot asimmetriyasi va shaffoflikning pastligi orqali tez tarqaldi. Investorlar va omonatchilar moliyaviy institutlarning haqiqiy holati haqida cheklangan ma‘lumotga ega bo‘lib, har bir salbiy xabarni katta xavotir va ommaviy harakatlarga sabab sifatida qabul qildilar. Bu mexanizm moliyaviy vahimaning sistemli riskka aylanishi va mahalliy bank muammosining umummilliy moliyaviy inqirozga aylanishini tezlashtirdi. Shu tariqa, 1907-yilgi moliyaviy inqiroz nafaqat AQSH moliya tizimida, balki jahon moliya tarmog‘ida ham muhim burilish nuqtasi bo‘ldi. Ushbu tajriba markaziy bankchiliktin samaradorligi, moliyaviy bozorlarda ishonch va likvidlikning o‘zaro bog‘liqligi hamda norasmiy xususiy sektor aralashuvining ahamiyatini aniq ko‘rsatdi [1]. Maqolaning maqsadi 1907-yilgi moliyaviy inqirozni zamonaviy moliyaviy inqirozlar nazariyasi nuqtayi nazaridan qayta ko‘rib chiqish, uning kelib chiqish sabablari va rivojlanish mexanizmini ilmiy jihatdan asoslash hamda ushbu inqirozning jahon moliya tizimi evolyutsiyasiga ko‘rsatgan ta‘sirini kompleks tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot natijalari tarixiy moliyaviy inqirozlarni chuqur anglash, moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash mexanizmlarini takomillashtirish hamda zamonaviy moliyaviy siyosat uchun muhim nazariy xulosalar chiqarish imkonini beradi.

1907-yilgi moliyaviy inqirozning yuzaga kelishi tasodifiy yoki yakka omil ta‘siri natijasi emas, balki AQSH moliya tizimida yillar davomida shakllangan institutsional va tuzilmaviy zaifliklarning mantiqiy natijasi sifatida qaralishi lozim. Ushbu davrda moliyaviy tizim markazlashgan pul-kredit siyosatidan mahrum bo‘lib, likvidlikni boshqarish va tizimli xavflarni yumshatishga qodir yagona institut mavjud emas edi. Bu holat moliyaviy bozorlarni iqtisodiy shoklarga nisbatan o‘ta himoyasiz

qilib qo‘ygan. Inqirozning asosiy sabablaridan biri bank tizimining yuqori darajada fragmentatsiyalashganligi bilan bog‘liq edi. Ko‘p sonli mustaqil banklar va trust kompaniyalari o‘zaro samarali muvofiqlashuv mexanizmlarisiz faoliyat yuritar, bu esa banklararo ishonchning barqaror shakllanishiga to‘sqinlik qilar edi. Ayniqsa, trust kompaniyalari an‘anaviy banklardan farqli ravishda zaif tartibga solish muhitida ishlab, yuqori riskli investitsiya operatsiyalariga keng jalb etilgan. Ular depozitlar asosida uzoq muddatli va kam likvid aktivlarni moliyalashtirgan bo‘lib, qisqa muddatli to‘lov majburiyatlarini qoplash uchun yetarli likvid zaxiralarga ega emas edi.

Markaziy bank institutining yo‘qligi moliyaviy tizimda «oxirgi instansiyadagi kreditor» mexanizmining mavjud emasligini anglatar edi. Bu esa banklar va moliyaviy vositachilar likvidlik inqiroziga duch kelgan paytda davlat tomonidan tezkor qo‘llab-quvvatlash imkoniyatini cheklab qo‘ydi. Natijada, hatto iqtisodiy jihatdan barqaror bo‘lgan moliyaviy institutlar ham ishonchning yo‘qolishi sharoitida ommaviy depozit chiqib ketishiga duch kelgan. Shu bilan birga, axborot asimmetriyasi va shaffoflikning past darajasi moliyaviy vahimaning tez tarqalishiga xizmat qildi. Investorlar va omonatchilar moliyaviy institutlarning haqiqiy holati haqida to‘liq ma‘lumotga ega bo‘lmagan sharoitda eng salbiy ssenariyga ishonishga moyil bo‘lib qoldilar. Bu esa yakka institut muammosini qisqa vaqt ichida butun moliya tizimiga tarqaluvchi tizimli xavfga aylantirdi. Nihoyat, moliyaviy bozorlarda spekulyativ operatsiyalarning o‘ssishi ham inqiroz oldidan beqarorlikni kuchaytirgan omillardan biri bo‘ldi. Qisqa muddatli foydaga yo‘naltirilgan investitsion strategiyalar aktivlar qiymatining sun‘iy o‘ssishiga olib kelib, bozor kon‘yunkturasi o‘zgarishi bilan ushbu aktivlarning tez qimmatdan tushishiga sabab bo‘ldi. Bu jarayon moliyaviy tizimning umumiy barqarorligiga jiddiy xavf soldi. Shunday qilib, R.F Bruner va S.D Karrning kitoblaridagi tadqiqotlar “1907-yilgi moliyaviy inqiroz moliyaviy tizimdagi institutsional kamchiliklar, likvidlikni boshqarish mexanizmlarining yetishmasligi va ishonch omillarining zaifligi natijasida shakllangan tizimli muammo sifatida namoyon bo‘lgan. Ushbu omillarning o‘zaro ta‘siri inqirozni chuqurlashtirib, uning iqtisodiy oqibatlarini yanada og‘irlashtirdi” degan umumiy natijalarni berdi [1].

1907-yilgi moliyaviy inqirozning kechishi ko‘p bosqichli va kompleks jarayon sifatida namoyon bo‘ldi. Inqiroz avvali mahalliy moliyaviy institutlarda likvidlik tanqisligi va investitsiya faoliyatining muvaqqat uzilishidan boshlandi. Trust kompaniyalarining salbiy balanslari va qisqa muddatli qarz majburiyatlarini bajara olmasligi bozorda ishonchning tez pasayishiga olib keldi. Bozor ishtirokchilari ommaviy ravishda depozitlarni qaytarib olishga harakat qila boshladilar, bu esa banklararo to‘lov tizimida uzilishlarga va moliyaviy faollikning qisqarishiga sabab bo‘ldi. Iqtisodiy jihatdan barqaror institutlar ham mazkur jarayonda ta‘sir olib, ommaviy vahima sharoitida o‘z depozitlarini saqlab qolish imkoniyatiga ega emas edi. Bank vahimasi (bank panic) shu jarayonda tizimli risk shakllanishiga asos bo‘ldi. Ushbu mexanizm bir bankning muammosi boshqa moliyaviy institutlarga ham tarqalishi va umumiy moliyaviy barqarorlikni tahdid qilishini ko‘rsatdi. Inqirozni yumshatishda xususiy moliyaviy liderlar, ayniqsa J. P. Morgan kabi katta moliyaviy institut rahbarlari muhim rol o‘ynadi. Ular eng jiddiy va favqulodda banklarning faoliyatini nazorat qilib, likvidlik taqchilligiga duch kelgan banklarga kredit ko‘rsatish orqali ommaviy vahimani pasaytirishga harakat qilishdi [2]. Bunday norasmiy intervensiyalar moliyaviy bozorda ishonchni qisman tiklashga yordam berdi va inqirozning iqtisodiy oqibatlarini yumshatdi. Shu bilan birga, inqirozning tarqalish jarayoni moliyaviy bozorlarda axborot asimmetriyasi va shaffoflikning pastligi bilan ham bog‘liq edi. Investorlar va omonatchilar banklar va trust kompaniyalarining haqiqiy moliyaviy holati haqida cheklangan ma‘lumotga ega bo‘lib, har bir salbiy xabarni katta xavotir va ommaviy harakatlarga sabab sifatida qabul qildilar. Bu mexanizm moliyaviy vahimaning kengayishini tezlashtirib, mahalliy muammoni butun tizimga tarqatdi. Natijada, 1907-yilgi moliyaviy inqiroz tezda mahalliy bank krizisidan umummilliy va hatto xalqaro ta‘sirga ega moliyaviy inqirozga aylandi. Bu jarayon moliyaviy bozorlarda ishonchning sistemli yo‘qolishi, likvidlik muammosi va banklararo bog‘liqlikning zaifligi orqali tizimli xavfni shakllantirdi. Shunday qilib, inqirozning kechishi 1907-yilgi voqeaning tarixiy ahamiyatini aniq ko‘rsatib, zamonaviy moliyaviy va iqtisodiy tahlillar uchun muhim ilmiy namuna bo‘lib xizmat qiladi.

1907-yilgi moliyaviy inqiroz nafaqat AQSH moliya tizimi uchun, balki butun jahon moliyaviy tarmog‘i uchun ham burilish nuqtasi bo‘ldi. Inqirozning keskin rivojlanishi moliyaviy bozorlarda

ishonchning sistemli yo‘qolishi va likvidlik tanqisligi orqali xalqaro moliyaviy munosabatlarning zaifligiga e‘tibor qaratdi. Bu holat iqtisodiy tarixda markaziy bank institutining ahamiyatini yaqqol ko‘rsatdi va global moliya tizimini barqarorlashtirish mexanizmlarini qayta ko‘rib chiqish zaruratini namoyon qildi. Inqiroz AQSH moliya tizimining markazlashmaganligi va institutsional kamchiliklari sababli keng tarqaldi. Ushbu tajriba milliy moliya siyosatida markaziy hamohanglashtiruvchi organ – keyinchalik Federal rezerv tizimi – yaratilishini ilgari surdi. Shu bilan birga, 1907-yilgi voqea moliyaviy bozorlarda ishonchning ahamiyatini va uning barqarorlikka ta‘sirini aniq ko‘rsatdi. Moliyaviy institutlar ishonchni saqlab qolish va krizis paytida likvidlik taqchilligini yumshatish uchun mutanosib mexanizmlar yaratishning muhimligini anglab yetdilar. Shuningdek, inqiroz global moliya tizimida moliyaviy hamkorlik va banklararo aloqalarning ahamiyatini ko‘rsatdi. Xorijiy investorlar va banklar AQSH moliya bozorida beqarorlikdan ogohlanib, xalqaro moliyaviy jarayonlarda o‘z pozitsiyalarini qayta ko‘rib chiqdilar. Bu esa jahon moliya tarmog‘ining integratsiyasini va xavfni taqsimlash mexanizmlarini rivojlantirishga turtki bo‘ldi.

1907-yilgi inqirozning eng muhim merosi — moliyaviy siyosatda institutsional islohotlarning zaruriyatini ta‘kidlashi va markaziy bankchiliktin samaradorligini namoyon qilishi bo‘ldi. Ushbu tajriba zamonaviy moliyaviy krizislarni tahlil qilishda ham muhim nazariy baza sifatida xizmat qiladi, chunki u moliyaviy va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda ishonch, likvidlik va institutsional mexanizmlarning o‘zaro bog‘liqligini ochib beradi. Shu tarzda, 1907-yilgi moliyaviy inqiroz nafaqat tarixiy hodisa sifatida, balki zamonaviy moliya tizimining shakllanishi va rivojlanishi uchun fundamental ahamiyatga ega voqea sifatida baholanadi. Ushbu inqirozdan olingan ilmiy xulosalar zamonaviy moliyaviy siyosatni takomillashtirish va kelgusidagi inqirozlarga tayyorgarlik ko‘rishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

1907-yilgi moliyaviy inqiroz jarayonida xususiy sektor va moliyaviy institutlarning ta‘siri alohida ahamiyatga ega bo‘ldi. Bozor mexanizmlari o‘zini himoya qila olmagan sharoitda, xususiy moliyaviy institutlar norasmiy rahbarlik rolini o‘ynadi. Ayniqsa, J. P. Morgan kabi yirik moliyaviy yetakchilarning tashabbuslari inqirozning og‘ir oqibatlarini yumshatishda hal qiluvchi omil bo‘ldi. Ular moliyaviy resurslarni qayta taqsimlash, likvidlik taqchilligiga duch kelgan banklarga kredit ko‘rsatish va moliyaviy vositachilar faoliyatini tartibga solish orqali bozorda ishonchni qisman tiklashga xizmat qildi. Xususiy sektorning ushbu aralashuvi moliyaviy bozorda ommaviy vahimaning tarqalishini qisqartirdi va krizis oqibatlarini yumshatdi [2]. Bu jarayon shuni ko‘rsatdiki, markaziy bank instituti yo‘qligida ham norasmiy, xususiy mexanizmlar muammoning tarqalishini sezilarli darajada sekinlashtirishi mumkin. Shu bilan birga, xususiy sektorning bu roli moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashda institutsional va regulyatorlik mexanizmlarining ahamiyatini yanada ochib berdi.

Moliyaviy institutlar, ayniqsa trast kompaniyalari, inqirozdan oldin yuqori riskli operatsiyalarga jalb qilingan bo‘lib, ularning aktivlari likvidlikni ta‘minlashda cheklangan edi. Ushbu institutlar faoliyatidagi zaifliklar va ularning bozorga integratsiyalashuvi inqirozning tez tarqalishiga asos bo‘ldi. Xususiy sektorning shaxsiy aralashuvi esa bu o‘zgarishlarni yumshatish va bozorni muvozanatlashtirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qildi. Shuningdek, xususiy sektorning roli moliyaviy innovatsiyalar va bozor tarmoqlarining rivojlanishi bilan ham bog‘liq edi. Trast kompaniyalari va yirik banklar moliyaviy mahsulotlar va xizmatlar orqali bozorda likvidlikni taqdim qilishga harakat qildilar. Bu esa uzoq muddatda moliyaviy bozorlar barqarorligini ta‘minlash va kelgusidagi inqirozlarga qarshi samarali mexanizmlar yaratish uchun fundament yaratdi. Ushbu tahlildan ko‘rinib turibdiki, 1907-yilgi moliyaviy inqirozda xususiy sektor va moliyaviy institutlar tizimli inqirozni yumshatishdagi norasmiy, lekin muhim mexanizm sifatida xizmat qildi. Ular markaziy institutlarsiz ham moliyaviy barqarorlikni qisman saqlash va krizisning iqtisodiy oqibatlarini kamaytirish imkonini bergan.

1907-yilgi moliyaviy inqiroz tarixiy nuqtayi nazardan nafaqat AQSH moliya tizimi, balki butun jahon moliya tarmog‘i uchun katta ahamiyatga ega bo‘ldi. Ushbu inqiroz moliyaviy bozorlarda ishonchning sistemli yo‘qolishi, likvidlik tanqisligi va institutsional zaifliklar natijasida yuzaga kelganini ko‘rsatdi. Tahlillar shunday xulosaga keltiradiki, markaziy bank instituti yo‘qligi, banklararo muvofiqlashuv mexanizmlarining yetishmasligi va moliyaviy vositachilar faoliyatini tartibga soluvchi institutlarning zaifligi inqirozning asosiy sabablari bo‘lgan. Inqirozning kechishi

bosqichma-bosqich jarayon sifatida namoyon bo‘lib, mahalliy bank muammosidan umummilliy va hatto xalqaro ta’sirga ega moliyaviy inqirozga aylandi. Shu jarayonda xususiy sektor va yirik moliyaviy institutlar, ayniqsa J. P. Morgan kabi yetakchilar, norasmiy tarzda krizisni yumshatishda muhim rol o‘ynadi. Ular likvidlik taqchilligiga duch kelgan banklarga resurs taqdim etish va moliyaviy bozorda ishonchni qisman tiklash orqali inqirozning iqtisodiy oqibatlarini kamaytirdilar [2].

1907-yilgi moliyaviy inqirozning eng muhim ilmiy va tarixiy xulosasi shuki, u moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda markaziy institutlarning zaruriyatini, ishonch va likvidlikni ta’minlash mexanizmlarining ahamiyatini hamda moliyaviy bozorlardagi norasmiy va xususiy sektor aralashuvining samaradorligini ko‘rsatdi. Bu tajriba kelgusidagi moliyaviy inqirozlarni tushunish va ularga tayyorgarlik ko‘rishda zamonaviy moliya siyosati uchun fundamental nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu tariqa, 1907-yilgi moliyaviy inqiroz nafaqat tarixiy hodisa sifatida, balki zamonaviy moliya tizimining evolyutsiyasi va moliyaviy institutlar rivojlanishi uchun muhim saboq va ilmiy manba hisoblanadi. Ushbu inqirozdan olingan xulosalar zamonaviy moliyaviy siyosatni takomillashtirish, moliyaviy barqarorlikni ta’minlash va kelgusidagi inqirozlarga samarali javob choralarini ishlab chiqishda asosiy ilmiy resurs sifatida qo‘llanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Bruner, R. F., & Carr, S. D. (2007). *The Panic of 1907: Lessons Learned from the Market’s Perfect Storm*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
2. JPMorgan Chase & Co. (2020). *Global Financial Crisis and Market Stability*. New York: JPMorgan Research.
3. Kindleberger, C. P., & Aliber, R. Z. (2011). *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*. 6th Edition. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
4. Ferguson, N. (2008). *The Ascent of Money: A Financial History of the World*. New York: Penguin Press.
5. Galbraith, J. K. (1994). *A Short History of Financial Euphoria*. New York: Penguin Books.
6. Sprague, O. M. W. (1910). *History of Crises Under the National Banking System*. New York: Macmillan.

УДК: 336.748.1

ЎЗБЕКИСТОН МОНЕТАР СИЁСАТИНИНГ САВДО БАЛАНСИГА ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ

ЎЗБЕКИСТОН МОНЕТАР СИЁСАТИНИНГ САВДО БАЛАНСИГА ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF UZBEKISTAN'S MONETARY POLICY ON THE TRADE BALANCE

Солижонова Мухлисахон Азаматжон қизи
Тошкент Халқаро Университети мустақил тадқиқотчиси

Аннотация

Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган монетар сиёсатнинг ташқи савдо баланси кўрсаткичларига таъсири эмпирик усулларда баҳоланади. 2019-2024 йиллар давридаги статистик маълумотларга асосланган таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, каттиқ монетар сиёсат ва кенгайтирувчи фискал сиёсат ўртасидаги мувофиқлашмаганлик ташқи савдо дефицитининг ўсишига туртки бермоқда. Инфляция таргетлаш режимига ўтиш жараёни, валюта курси эркинлиги ва асосий фоиз ставкаси ўзгаришлари савдо балансида кўп томонлама таъсир кўрсатмоқда.

Калит сўзлар: монетар сиёсат, савдо баланси, инфляция таргетлаш, валюта курси, фоиз ставкаси, Ўзбекистон иқтисодиёти.